

Mazowiecki Kurator Oświaty
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa

Załącznik nr 1

Program merytoryczny konkursu tematycznego z historii współczesnej „Solidarność”. Dzieje niezależnego związku zawodowego i ruchu społecznego w latach 1980-1989 dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych w województwie mazowieckim w roku szkolnym 2024/2025

Wprowadzenie

W wyniku protestów społecznych w lecie 1980 r., których kulminację stanowiły strajki na Wybrzeżu, podpisano Porozumienia Sierpniowe pomiędzy strajkującymi a władzami PRL. Porozumienia, wśród nich najważniejsze podpisane w Stoczni Gdańskiej 31 sierpnia 1980 r., zagwarantowały prawo do tworzenia niezależnych od władz związków zawodowych. We wrześniu 1980 r. powstał jawny Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, zarejestrowany 10 listopada 1980 r. przez Sąd Wojewódzki w Warszawie. W ciągu szesnastu miesięcy jawnego działania pracownicza „Solidarność” rozwinęła się w wielomilionową organizację związkową, pełniącą równocześnie rolę opozycyjnego ruchu społecznego, a wokół niej zaczęły powstawać inne niezależne organizacje. Na skutek wprowadzenia przez władze PRL 13 grudnia 1981 r. Stanu Wojennego, „Solidarność” straciła możliwość legalnego działania. Nie oznaczało to jednak, pomimo masowych represji wymierzonych w jej działaczy, końca wielkiego ruchu związkowego i społecznego. Związek kontynuował działalność w podziemiu, a w oparciu o jego dorobek organizacyjny i programowy dotychczasowi członkowie oraz nowe osoby zaczęły tworzyć większe i mniejsze struktury. Do końca lat 80. XX w. tysiące osób, działających w konspiracyjnych lub rzadziej w nie zalegalizowanych jawnych grupach, kontynuowały walkę o ideały pierwszej „Solidarności” z lat 1980-1981, coraz silniej akcentując dążenie do całkowitego zerwania z systemem komunistycznym i suwerenności Polski. Kryzys bloku komunistycznego, obejmujący ZSRS i trwający w Polsce opór społeczny, którego wyrazem były protesty z 1988 r., skłoniły przedstawicieli władz PRL do podjęcia u schyłku lat 80. XX w. negocjacji z częścią skupioną w „Solidarności” opozycji. W grudniu 1988 r. zawiązał się jawny Komitet Obywatelski przy przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie, reprezentujący skłoną do negocjacji z rządem część opozycji. W wyniku częściowo poufnych rozmów, w lutym-kwietniu 1989 r. doszło do jawnych obrad Okrągłego Stołu z udziałem władz i opozycji oraz ponownej rejestracji NSZZ „Solidarność” 17 kwietnia 1989 r., a następnie tzw. kontraktowych wyborów parlamentarnych w czerwcu 1989 r., w których sukces odnieśli kandydaci Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. We wrześniu 1989 r. utworzono rząd, na którego czele stanął wywodzący się z obozu „Solidarności” Tadeusz Mazowiecki. Przełomowe wydarzenia w Polsce, w połączeniu z Jesienią Narodów 1989 r., która obaliła władzę partii komunistycznych w innych państwach bloku sowieckiego, doprowadziły w kolejnych miesiącach i latach do definitywnego zerwania Polski z systemem komunistycznym – zniesienia cenzury, transformacji społeczno-gospodarczej i w pełni wolnych wyborów: samorządowych, prezydenckich i parlamentarnych. Znaczenie historyczne „Solidarności” – tej pierwszej z lat 1980-1981 i tej późniejszej, podziemnej i na powrót jawnej – przesądziło o wyborze tematu konkursu.

Cel konkursu

Konkurs ma na celu popularyzację najnowszej historii Polski, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów NSZZ „Solidarność”. Udział w konkursie ma przyczynić się do przekazania uczniom wiedzy o najważniejszych wydarzeniach dekady lat 80. XX w., a także organizacjach

i osobach, które odegrały w tych wydarzeniach znaczącą rolę i zachęcić do pogłębionego poznawania dziejów najnowszych.

Zakres tematyczny konkursu

Zakres tematyczny konkursu obejmuje historię wielkiego ruchu „Solidarności” na przestrzeni całej dekady lat 80-tych XX w. Główny przedmiot konkursu stanowi ogólnopolska aktywność NSZZ „Solidarność”. Chronologiczny zakres konkursu obejmuje okresy jawnej i konspiracyjnej działalności NSZZ „Solidarność”, a tematyka zadań dotyczy jego roli jako ogólnokrajowego związku zawodowego i opozycji politycznej przeciwko władzom PRL. W konkursie zwrócimy dużą uwagę na aktywność „Solidarności” na Mazowszu. Do zakresu tematycznego konkursu należy bezpośrednio geneza ruchu „Solidarności”, związana z wydarzeniami 1980 r., tj. działalnością w tym czasie WZZ Wybrzeża, strajków w różnych częściach kraju, ze szczególnym uwzględnieniem protestów na Wybrzeżu w sierpniu 1980 r. Zadania konkursowe będą dotyczyły związanych z „Solidarnością”: wydarzeń, struktur, postaci i programów społeczno-politycznych. W zakres tematyczny konkursu wchodzi również aktywność organizacji pokrewnych wobec NSZZ „Solidarność”, zarówno związkowych, określanych czasem jako bliźniacze, na czele z NSZZ RI „Solidarność”, jak i z niej wyrastających i w różnym stopniu z nią powiązanych, takich jak np. „Solidarność Walcząca”.

Dobór lektur zapewnia gradację trudności na etapie szkolnym i wojewódzkim. Na ich podstawie będą układane zadania konkursowe. Podane lektury, zostały dostosowane do tematyki i stopnia trudności obu etapów konkursu. Można posłużyć się wydaniem książek innymi niż podane w wykazie. W wypadku pozycji obejmujących swoim zakresem dłuższy odcinek czasu niż objęty tematem konkursu, na obu etapach wystarczające będzie przeczytanie fragmentów dotyczących lat 80-tych XX w. Dla pełniejszego zrozumienia wydarzeń objętych tematyką konkursu pomocne będzie również zapoznanie się z opisem wydarzeń z drugiej połowy lat 70-tych XX w.

Etap szkolny konkursu wymagać będzie wiedzy zgodnej z programem nauczania w szkole podstawowej, uzupełnionej o wiadomości podane we wskazanych lekturach. Uczniom potrzebna będzie wiedza o historii Polski w latach 80-tych XX wieku. Centralne miejsce w programie zajmą dzieje NSZZ „Solidarność”. Zakres chronologiczny pytań może dotyczyć całego okresu 1980-1989, ale najważniejsza na etapie szkolnym będzie wiedza dotycząca: strajków i porozumień z sierpnia 1980 r., okresu szesnastu miesięcy legalnego działania tzw. pierwszej „Solidarności”, protestów społecznych po wprowadzeniu Stanu Wojennego 13 grudnia 1981 r. i aktywności struktur podziemnych „Solidarności” do jego zniesienia w 1983 r., a także w latach późniejszych, do strajków wiosną oraz latem 1988 r. Już na tym etapie ważna będzie wiedza dotycząca historii siostrzanych wobec NSZZ „Solidarność” niezależnych związków zawodowych i innych organizacji opozycyjnych.

Zagadnienia i postacie, na które należy zwrócić szczególną uwagę:

Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża

Strajki w sierpniu 1980 r.

Międzyzakładowe Komitety Strajkowe w Gdańsku i Szczecinie

Zawiązanie i rejestracja NSZZ „Solidarność” w 1980 r.

NSZZ „Solidarność” (m.in. struktura, liderzy, czasopisma)

NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”

NSZZ Indywidualnego Rzemiosła „Solidarność”

Związek Zawodowy Funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej
Kryzys bydgoski
Stan Wojenny (m.in. wprowadzenie, represje, ofiary śmiertelne)
Opór społeczny w okresie Stanu Wojennego
Strajk w kopalni „Wujek” w grudniu 1981 r.
Podziemne struktury NSZZ „Solidarność”
Grupy Oporu „Solidarni”
Regionalny Komitet Wykonawczy NSZZ "Solidarność" Region Mazowsze
Międzyzakładowy Robotniczy Komitet Solidarności
Strajki w 1988 r.
Zbigniew Bujak
Joanna Duda-Gwiazda
Andrzej Gwiazda
gen. Wojciech Jaruzelski
Seweryn Jaworski
Marian Jurczyk
Lech Kaczyński
ks. Jerzy Popiełuszko
Grzegorz Przemyk
Jan Rulewski
Anna Walentynowicz
Lech Wałęsa

Lektury dla uczniów

1. Wybrane przez ucznia, z pomocą nauczyciela lub opiekuna, podręczniki i atlasy do historii dla szkoły podstawowej.
2. Adam Dziurok, Marek Gałęzowski, Łukasz Kamiński, Filip Musiał, *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918–1989*, Warszawa 2023.
3. Szymon Sławiński, *Solidarność 1980–86. Krótka historia dla dzieci*, Warszawa 2010.
4. Joanna i Jarosław Szarkowie, *Nie ma wolności bez Solidarności*, Kraków 2010 (seria *Kocham Polskę. Historia dla najmłodszych*, tom 11).
5. Jan Marek Owsiański (tekst), Jacek Fedorowicz (rysunki), *Solidarność – 500 pierwszych dni [1980–1981]*, II obieg, 1984, wyd. 3: 1989 [komiks].

6. 21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, <http://www.solidarnosc.org.pl/21-postulatow>
7. Grzegorz Majchrzak, *Kryzys bydgoski*, <https://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/kryzys-bydgoski>
8. *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/>, hasło: *Drugi obieg wydawniczy*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/drugi-obieg-wydawniczy;3894406.html>
9. *Encyklopedia „Solidarności”*, <http://www.encycol.pl>
 - a) Kalendarium Solidarności (lata 1980-1989)
 - b) Hasła rzeczowe i biogramy dotyczące wyszczególnionych powyżej zagadnień i postaci, np. <https://encycol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16165,Gwiazda-Andrzej.html>

Inne hasła rzeczowe:

- Porozumienia Sierpniowe 1980
- Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”
- Krajowa Komisja Porozumiewawcza, Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”
- Tygodnik Solidarność
- Przegląd Piosenki Prawdziwej: Zakazane Piosenki, I
- Strajk w Wyższej Oficerskiej Szkole Pożarnictwa w Warszawie

Etap wojewódzki. Etap ten obejmuje wszystkie zagadnienia objęte programem etapu szkolnego. Uczniowie będą musieli wykazać się szczegółowszą wiedzą niż na etapie szkolnym, opartą o poszerzony zakres lektur. Problematyka konkursu skoncentruje się wokół historii ruchu „Solidarność”, przede wszystkim NSZZ „Solidarność”, a także współpracujących z nią organizacji opozycyjnych: Niezależnego Zrzeszenia Studentów, Solidarności Walczącej, Federacji Młodzieży Walczącej. Zwiększoną uwagę należy zwrócić na aktywność: Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność”, Regionu Płockiego NSZZ „Solidarność” i Regionu Ziemia Radomska NSZZ „Solidarność” (w ich historycznym kształcie, który nie pokrywał się w pełni z obecnymi granicami Województwa Mazowieckiego). Zakres chronologiczny pytań może dotyczyć całego okresu 1980-1989 r. Uczeń powinien zwrócić baczną uwagę na wydarzenia, które miały miejsce w 1989 roku, m.in.: negocjacje przedstawicieli opozycji i władz PRL przy „okrągłym stole” w lutym-kwietniu, ponowną rejestrację NSZZ „Solidarność” w kwietniu, kontraktowe wybory parlamentarne w czerwcu i utworzenie we wrześniu rządu premiera Tadeusza Mazowieckiego.

Zagadnienia i postaci, na które należy zwrócić szczególną uwagę:

Wszystkie zagadnienia (w tym osoby) ujęte w etapie szkolnym

Niezależne Zrzeszenie Studentów

Kluby Służby Niepodległości

Kluby Rzeczypospolitej Samorządnej Wolność-Sprawiedliwość-Niepodległość

Radio „Solidarność”

Federacja Młodzieży Walczącej

Solidarność Walcząca

Rozmowy w Magdalence i obrady „Okrągłego Stołu”

Komitet Obywatelski „Solidarność”

Wybory parlamentarne 4 i 18 czerwca 1989 r.

Bronisław Geremek

Zbigniew Janas

gen. Czesław Kiszczak

Bronisław Komorowski

Jacek Kuroń

Tadeusz Mazowiecki

Kornel Morawiecki

Jan Olszewski

ks. bp. Alojzy Orszulik

Zbigniew Romaszewski

Zofia Romaszewska

Wojciech Ziemiński

Lektury dla uczniów

1. Wszystkie lektury dla etapu szkolnego.

2. Wybrane przez ucznia, z pomocą nauczyciela lub opiekuna, podręczniki i atlasy do historii dla liceum.

3. Andrzej Leon Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011.

4. Wojciech Bogaczyk, *Marzyciele i rewolucjonisci*, <https://www.rp.pl/kraj/art13830211-marzyciele-i-rewolucjonisci>

5. *Encyklopedia „Solidarności”*, <http://www.encysol.pl>

- hasła rzeczowe i biogramy dotyczące wyszczególnionych powyżej zagadnień i postaci,

np. <https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/13483,Grupy-Oporu-Solidarni.html>

Inne hasła rzeczowe:

- Blokada warszawskiego ronda

- Strajk w Wyższej Szkole Inżynierskiej im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu 26 X – 13 XII 1981

- Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność”

- Kościelne Komitety Pomocy Więzionym, Internowanym, Represjonowanym i ich Rodzinom

- Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie

- Solidarność Polsko-Czechosłowacka

- Region Mazowsze NSZZ „Solidarność”
- NSZZ „Solidarność” Organizacja Regionu Płockiego
- Region „Ziemia Radomska” NSZZ „Solidarność”

6. Jesień Narodów 1989, <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/infografiki-historyczn/159032,Jesien-Narodow-1989.html>

7. Jacek Żurek, *NSZZ „Solidarność” w stolicy (1980-1981)*, <http://www.polska1918-89.pl/pdf/nszz-solidarnosc-w-stolicy-1980-1981,6015.pdf>